

GOK-OMKADERING IN HET BASISONDERWIJS

Evaluatie van het nieuwe systeem

Hans Tierens, Mike Smet and Kristof De Witte

GOK-OMKADERING IN HET BASISONDERWIJS

Evaluatie van het nieuwe systeem

Hans Tierens, Mike Smet and Kristof De Witte

Promotor: Mike Smet; Co-promotor: Kristof De Witte

Research paper SONO/2019/3.1/2

Gent, februari 2020

Het Steunpunt Onderwijsonderzoek is een samenwerkingsverband van UGent, KU Leuven, VUB, UA en ArteveldeHogeschool.

Gelieve naar deze publicatie te verwijzen als volgt:

Tierens, H., Smet, M., & De Witte, K. (2020). GOK-omkadering in het basisonderwijs: Evaluatie van het nieuwe systeem. Steunpunt Onderwijsonderzoek, Gent.

Voor meer informatie over deze publicatie Kristof.DeWitte@kuleuven.be, Mike.Smet@kuleuven.be, Hans.Tierens@kuleuven.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, Ministerie voor Onderwijs en Vorming.

In deze publicatie wordt de mening van de auteur weergegeven en niet die van de Vlaamse overheid. De Vlaamse overheid is niet aansprakelijk voor het gebruik dat kan worden gemaakt van de opgenomen gegevens.

© typ het jaartal STEUNPUNT ONDERWIJSONDERZOEK

p.a. Coördinatie Steunpunt Onderwijsonderzoek
UGent - Vakgroep Onderwijskunde
Henri Dunantlaan 2, BE 9000 Gent

Deze publicatie is ook beschikbaar via www.steunpuntsono.be

Inhoud

Inhoud	1
Beleidssamenvatting	2

Beleidssamenvatting

Sinds 2002 werd in Vlaanderen het Gelijke Onderwijskansenbeleid (GOK-beleid) geïmplementeerd. Dit GOK-beleid voorziet bijkomende middelen voor scholen met leerlingen met een socio-economisch kwetsbare achtergrond. Het oorspronkelijke GOK-programma voorzag in het basisonderwijs bijkomende lestijden en in het secundair onderwijs bijkomende uren-leraar naargelang het aandeel leerlingen die aantikten op vooraf bepaalde indicatoren. Tevens werden een aantal bijkomende voorwaarden opgelegd: in het basisonderwijs en in de eerste graad van het secundair onderwijs was een minimum van 10% aantikkende leerlingen vereist en in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs werd een minimumdrempel van 25% aantikkende leerlingen gehanteerd om in aanmerking te komen voor de bijkomende middelen. Een tweede bijkomende drempel was dat scholen minimum 6 lestijden of uren-leraar moesten genereren om aanspraak te kunnen maken op de GOK-middelen. Deze GOK-uren werden in principe toegekend in cycli van drie jaar en dienden ingezet te worden op een vooraf bepaald thema. In het secundair onderwijs gelden de basisprincipes van dit systeem nog steeds, maar in het basisonderwijs werd het systeem van de GOK-lestijden vanaf het schooljaar 2012-2013 vervangen door een geïntegreerd systeem waarbij de SES-lestijden (die toegekend worden op basis van de socio-economische status van de leerlingen in een school) integraal deel uitmaken van de omkadering. Het systeem van minimumdrempels, driejarige cycli en inzet van de middelen voor een specifiek thema werden daarbij afgeschaft.

Dit rapport focust op het 'nieuwe' geïntegreerde systeem dat vanaf het schooljaar 2012-2013 werd geïmplementeerd in het basisonderwijs. Bovenop de gewone lestijden volgens de schalen kunnen scholen ook SES-lestijden genereren. In dit nieuwe systeem worden drie indicatoren gebruikt om leerlingen met lage SES te identificeren: (1) de leerling ontvangt een schooltoelage; (2) de moeder van de leerling heeft geen diploma secundair onderwijs¹ en (3) de thuistaal van de leerling is niet Nederlands. Elke leerling die voldoet aan een van de kenmerken genereert (eventueel cumulatief per kenmerk indien de leerling aantikt op meerdere kenmerken) voor de school een aantal SES-lestijden: (1) 0,11917 SES-lestijden voor het kenmerk 'schooltoelage'; (2) 0,26710 SES-lestijden voor het kenmerk 'opleiding moeder' en (3) 0,29116 SES-lestijden voor het kenmerk 'thuistaal'. Tenslotte is het mogelijk dat sommige scholen recht hebben op additionele lestijden volgens de schalen: indien het gemiddelde

---

¹ Of de moeder heeft geen studiegetuigschrift van het tweede leerjaar van de derde graad BSO of een daarmee gelijkwaardig studiebewijs.

aantal kleuters of het gemiddelde aantal leerlingen lager onderwijs per voltijdse (kleuter)onderwijzer boven de 18,5 zou stijgen, ontvangt de school additionele lestijden zodat de verhouding leerling/leerkracht niet meer boven de 18,5 uitkomt. Verder zijn er nog een aantal bijkomende compensaties, bv. de 'Brusselweging', waarbij leerlingen in scholen die gevestigd zijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gewogen worden aan 1,11 voor de lestijden volgens de schalen of een weging aan 1,05 voor leerlingen in scholen die gelegen zijn in dunbevolkte gebieden².

Gelijke onderwijskansenbeleid en het toekennen van bijkomende middelen om dit te ondersteunen is een beleidsmaatregel die niet enkel in Vlaanderen toegepast wordt. In vele andere landen tracht men ongelijkheden in onderwijs te compenseren en te remediëren. Er bestaat dan ook een waaier aan internationale literatuur die dit beleid evalueert en tracht te kwantificeren in welke mate bijkomende middelen leiden tot betere onderwijsuitkomsten. De initiatieven kunnen gericht zijn op scholen (bv. reductie van klasgrootte, verlenging van een opleiding, bijkomende middelen voor ICT, bijkomende middelen (werking en/of omkadering) voor scholen met veel doelgroep-leerlingen, ...), op leerkrachten (bv. verbeteren van werkomstandigheden, variabele verloning, ...) en op leerlingen of hun ouders (bv. vouchers, al dan niet met voorwaarden).

Een eerder SONO-rapport (De Witte, Smet & Van Assche, 2017b) gaf aan dat dergelijke maatregelen veelal ofwel zeer kleine, ofwel niet-significante, ofwel tegenstrijdige effecten genereren. De resultaten zijn bovendien zeer afhankelijk van de specifieke context waarin de maatregelen geïmplementeerd werden. Het is bijgevolg nauwelijks mogelijk om specifieke interventies te identificeren die resulteren in een eenduidig positieve (of negatieve) impact.

In dit rapport onderzoeken we of de introductie van het nieuwe financieringsmechanisme in het schooljaar 2012-2013 geleid heeft tot een meetbare impact op een aantal onderwijsuitkomsten, zoals schoolse vertraging en doorstroom naar het secundair onderwijs. De doorstroom naar het secundair onderwijs wordt geoperationaliseerd via 4 indicatoren: (1) doorstroom van lager onderwijs naar de A-stroom; (2) doorstroom naar het tweede jaar van de eerste graad voor leerlingen die ingestoomd zijn in 1A (dit wil zeggen dat deze studenten ook in 2B kunnen inschrijven), (3) succesvol doorstroom doorheen de hele eerste graad in de A-stroom (d.w.z. zonder zittenblijven inschrijven in 2A) en (4) het doorstromen in het 'modeltraject' waarmee wordt bedoeld dat de leerling zonder enige schoolse vertraging (zowel in basis- als secundair onderwijs) in het tweede jaar van het secundair onderwijs

---

² Hier worden slechts de grote lijnen van het huidige omkaderingssysteem voor het basisonderwijs besproken. In een eerder SONO-rapport (De Witte, Smet & Van Assche, 2017a) werd het financieringssysteem reeds meer in detail besproken.

belandt. Aangezien kwalitatief onderzoek uitwijst dat de eerste twee uitkomstvariabelen ook onderhevig kunnen zijn aan schoolbeleid (Juchtmans, Smet & De Witte, 2019), moeten we voorzichtig zijn met de interpretatie van deze variabelen als maatstaf voor kwaliteit of prestaties. Desalniettemin zijn de variabelen—bij gebrek aan andere gestandaardiseerde uitkomsten—goede benaderingen (zie De Witte et al., 2017b). Daarenboven liggen onze empirische resultaten voor de verschillende modellen ook in dezelfde lijn, wat suggereert dat de vertekening door inmenging van het schoolbeleid nagenoeg verwaarloosbaar is.

Om na te gaan of de implementatie van het nieuwe systeem een impact heeft gehad op de hierboven beschreven onderwijsuitkomsten, maken we gebruik van bestaande administratieve databanken die ter beschikking gesteld werden door het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming. De gegevens hebben betrekking op vier schooljaren voor en vier schooljaren na de start van het nieuwe systeem. Aangezien er in het nieuwe systeem voor het basisonderwijs geen drempel meer is voor het verkrijgen van SES-lestijden, is het niet mogelijk om (zoals in het eerdere SONO-rapport over het effect van GOK-uren in het secundair onderwijs; De Witte et al., 2017b; De Witte, D’Inverno & Smet, 2018) deze drempel te gebruiken om een oorzakelijke impact van de bijkomende middelen te meten.

In dit rapport gebruiken we een andere strategie om na te gaan of het nieuwe systeem een impact heeft gehad op indicatoren voor onderwijsuitkomsten: we modelleren of de impact van het aandeel SES-leerlingen in een school op de onderwijsuitkomsten verschillend is voor of na de introductie van het nieuwe systeem. Bijkomende gaan we na of de effecten verschillend zijn voor verschillende subpopulaties.

Vooreerst wordt er in een aantal basismodellen nagegaan of de impact van het aandeel SES-leerlingen op de onderwijsuitkomsten is gewijzigd in de periode 2008 tot 2016 en of er zich een breuk heeft voorgedaan in deze trend naar aanleiding van de implementatie van het nieuwe systeem in 2012. Deze modellen worden zowel geschat voor alle leerlingen samen als apart voor SES-leerlingen (om de effectiviteit van het beleid na te gaan voor de specifieke doelgroep-studenten) en niet-SES-leerlingen (om te controleren of deze studenten mee profiteren van de gegenereerde lestijden of net negatief beïnvloed worden door de aanwezigheid van een (te) groot aantal GOK-leerlingen).

Uit de basismodellen blijkt dat over de tijd heen de kans op zittenblijven daalt. Deze trend heeft zich al ingezet voor de invoering van het nieuwe systeem en lijkt niet te wijzigen na invoering ervan. Hoe hoger het aandeel SES-leerlingen in een school, des te groter de kans dat een school zittenblijvers telt en des te meer zittenblijvers de school zal hebben. Dit effect vinden we voornamelijk voor SES-leerlingen. Voor niet-SES-leerlingen observeren we een negatief of niet-significant verband.

In de basismodellen onderzoeken we ook de doorstroom van het lager naar het secundair onderwijs. Hier vinden we voor de vier sub-indicatoren een licht negatieve trend die niet lijkt te wijzigen naar aanleiding van het invoeren van het nieuwe systeem. Het aandeel SES-leerlingen in de school heeft opnieuw een negatief effect op de instroom- en doorstroomuitkomsten. Na de beleidshervorming wordt dit effect een beetje sterker, maar dit verschil smelt snel weg over de tijd. Wat opvallender is, is dat de SES-leerlingen zelf positief worden beïnvloed door een groot aantal SES-leerlingen (wat logisch lijkt aangezien deze studenten net meer middelen en lestijden verwerven voor de school, dewelke geënt zijn op het reduceren van de kloof tussen beide groepen leerlingen). Deze, eerder verrassende, resultaten lijken een interessante piste voor verder onderzoek, aangezien deze effecten en mogelijke verklaringen voor dit effect niet expliciet getest kunnen worden met behulp van de verkregen data.

In een tweede set analyses worden controlevariabelen aan de basismodellen toegevoegd om een beter beeld te verkrijgen van het werkelijke effect van het aandeel SES-leerlingen in de school. Deze controlevariabelen bestaan voornamelijk uit kenmerken van de school, en meer bepaald de leeftijd en ervaring van zowel schooldirectie en het leerkrachtenkorps. De geschatte modellen lijken sterk overeen te komen met de resultaten en conclusies die werden afgeleid uit de basismodellen. Er werden geen substantiële veranderingen waargenomen met betrekking tot de grootte van de effecten, noch voor de richting van de effecten op de uitkomstvariabelen. We merken wel op dat, alleszins voor de beleidshervorming, de effecten van het aantal SES-leerlingen licht wijzigen naargelang de kenmerken van het schoolpersoneel.

Tenslotte worden nog enkele robuustheidsanalyses uitgevoerd. Specifieker worden alle verschillende modellen herschat op basis van aparte socio-economische indicatoren ('opleiding van de moeder', 'thuis taal anders dan het Nederlands' en het 'verkrijgen van een schooltoelage', alsook de combinatie van 'opleiding van de moeder' en 'thuis taal anders dan het Nederlands'). Verder worden deelsteekproeven opgesplitst naar geografische locatie (vb. provincies), schoolnetten en de dosis SES-lestijden die een school toegewezen krijgt (vb. kwartielen van de totale pot SES-lestijden). Over het algemeen vinden we opnieuw dat de basismodellen vrij robuust zijn over de verschillende subgroepen. Desalniettemin merken we toch wat heterogeniteit in de modellen op naargelang de provincies, hoewel deze sterk gedreven kunnen zijn door kleine resulterende steekproefgroottes dewelke de betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid van deze sub-analyses kunnen aantasten.

Als sluitstuk van deze studie merken de onderzoekers ook op dat de verkregen data geen informatie bevatten met betrekking tot de schoolse kennis en vaardigheden van de studenten. Deze informatie kan echter dienen tot zeer sterke indicator en instrument om na te gaan in hoeverre de kloof tussen

SES-leerlingen en niet-SES-leerlingen effectief kan worden gedicht door toedoen van het toekennen van meer (SES-)lestijden. Daarenboven lijkt het de onderzoekers ook nuttig om een beeld te krijgen omtrent de concrete aanwending van deze (SES-)lestijden in en door de school. Deze informatie zou inzichten kunnen opleveren omtrent de specifieke acties (en hun effectiviteit/efficiëntie) waarmee scholen de kloof trachten te dichten.

Referenties

De Witte, K., D’Inverno, G. & Smet, M. (2018). *The effect of additional resources for schools with disadvantaged students: Evidence from a conditional efficiency model*. Steunpunt Onderwijsonderzoek: Gent.

De Witte, K., Smet, M. and Van Assche, R. (2017a). Overzicht financiering Vlaams basis- en secundair onderwijs. Steunpunt Onderwijsonderzoek SONO: Gent.

De Witte, K., Smet, M., & Van Assche, R. (2017b). *Specific Interventions in Equity Funding. A Review of Policy Interventions*. Steunpunt Onderwijsonderzoek: Gent.

Juchtmans, G., Smet, M., & De Witte, K. (2019). Kwalitatief onderzoek naar de aanwending van Gelijke Onderwijskansen-middelen in het Basisonderwijs. Voorlopig Rapport i.s.m. Steunpunt Onderwijsonderzoek: Gent.